

ВИЩА ОСВІТА ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО: ГЕНЕРАТИВНИЙ АІ ТА ВІДКРИТІ ЛЮДСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Юрій Мелков,

*д. філос. н., завідувач відділу дослідницької
діяльності університетів, Інститут вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)*

Анотація. Доповідь присвячено філософському баченню стратегій розвитку вищої освіти для майбутнього відповідно до ідей П'ятої промислової революції, що виступає своєрідним гуманістичним доповненням поточної Четвертої («Індустрії 4.0»). Зокрема, акцент робиться на свідомому та відповідальному ставленні до АІ-технологій та на формуванні людських компетентностей, пов'язаних з відкритими формами діяльності.

Ключові слова: вища освіта, штучний інтелект, відкритість, П'ята промислова революція.

Виклики генеративного штучного інтелекту людству в цілому та вищій освіті зокрема виступають однією з найбільш актуальних і популярних тем у сьогоденному науковому та освітянському дискурсі. Втім, на першому плані при цьому зазвичай опинається позиція тих мислителів, що виступають прибічниками «датаїзму» та «трансгуманізму», вбачаючи в АІ-технологіях «кінець історії людства». Зокрема, за Ю. Н. Харарі, штучний інтелект нібито вже сьогодні «мислить краще за людей» та у найближчому майбутньому може взяти на себе всю роботу зі словами [2]. Таким чином, ставиться під сумнів саме місце людини у світі штучного інтелекту та машин, які нібито здатні «мислити», – так само як і зміст вищої освіти, оскільки, за словами того ж дослідника, все те, чому ми можемо навчити студентів сьогодні, виявиться неактуальним щодо потреб суспільства та ринку праці вже десь у 2050 році.

Проте, подібна позиція не є єдиною можливою. При визначенні стратегій реалізації майбутнього людства в цілому та вищої освіти зокрема ми не можемо не прагнути до якомога більш сприятливого для нас сценарію розвитку подій, за якого людина не може бути «замінена» технологіями штучного інтелекту. Більше того, можна стверджувати, що «розумні машини» та нейронні мережі є

такими ж саме засобами, як і будь-які інші прилади та інструменти, сконструйовані людьми для полегшення їх людської праці, починаючи від кам'яних сокір і закінчуючи комп'ютерами. Іншими словами, як можлива користь, так і можлива шкода від таких технологій залежить від способу використання їх людиною – на благо іншій людині чи всупереч такому благу. А тому проблема полягає не в штучному інтелекті як такому, а у використанні пов'язаних із ним технологій на благо людству.

Зовсім не дивно, що лише через кілька років після того, як в академічному та публічному дискурсі почала поширюватися ідея Четвертої промислової революції, пов'язаної з кіберфізичними системами та з технологіями, заснованими на AI та LLM, виникає ідея й П'ятої промислової революції – «Індустрії 5.0». Ця остання концепція є не якоюсь «заміною» попередньої, але скоріше її доповненням, формою її переосмислення, що робить наголос на синергії, співпраці між машинами та людьми, а не на конкуренції між ними, не на похмурих перспективах заміни фахівців у багатьох галузях штучним інтелектом. Йдеться, власне, про побудову стійкого, людиноцентричного та резильєнтного суспільства. Зокрема, за твердженням речників Генерального директорату досліджень та інновації Європейської комісії: «Замість того, щоб брати новітні технології як відправну точку та досліджувати їхній потенціал для підвищення ефективності, *людиноцентричний* підхід у промисловості покладає ключові людські потреби та інтереси в основу виробничого процесу. Замість того, щоб запитувати, що ми можемо зробити з новими технологіями, ми запитуємо, що технологія може зробити для нас» [1, р.14].

Подібна думка виникає не лише в Європі – вона добре пасує й до японської ідеї такого ж людиноцентричного «Суспільства 5.0», яка базується на зовсім іншому підході щодо класифікації історичної динаміки типів соціуму, ніж «Індустрія 4.0/5.0». В будь-якому разі, на порядку денному постає повернення до класичних ідеалів гуманізму, в тому числі в якості підвалини розвитку вищої освіти. Не можна не погодитися з українськими дослідниками

П. Ю. Саухом та І. В. Саух, які зазначають, що в умовах П'ятої промислової революції «основним імперативом освіти постає визнання людських якостей, визначення компетентностей та ролей, які найкраще виконують люди. Вони зокрема пов'язані з інноваційністю, творчістю, критичним мисленням, аналітичними здібностями, дизайном, співчуттям, тобто з усім тим, що є недоступним для машини» [4, с.5].

Можна стверджувати, що «недоступним» для машини є перш за все відкрите, нелінійне, творче мислення – всупереч «мисленню» (точніше, здатності до міркування, бо саме так правильніше було би перекладати термін «intelligence») за алгоритмами, за заздалегідь запрограмованими схемами. «Інтелектуальність» чи «розумність» машини – це ілюзія, яка випливає з того, що ця машина запрограмована людьми, аби виглядати як людина (для обчислення, спілкування тощо), – але будь-яка програма, навіть та, що базується на новітніх технологіях машинного навчання та реалізована у вигляді цифрових нейронних мереж, все одно залишається програмою [3].

Нейромережі здатні обробляти величезні масиви даних, але вони не здатні мислити нелінійно та парадоксально; вони здатні наслідувати людям, імітуючи діяльність тих «патернів», які вони обробили, але вони ніколи не зможуть створити щось нове. Саме тому вища освіта для майбутнього має зосереджувати увагу як на вмінні використовувати нові технології на благо людям, вірно та повно розуміючи всі їх можливості та всі їх недоліки, – так і на культивуванні тих якостей і компетентностей, які й роблять людину людиною. Вища освіта стає нелінійною, відкритою, випереджальною освітою, розвиваючи відкритість людини щодо світу та щодо майбутнього, яке вона сама створює відповідно до своїх цінностей, цілей та ідеалів. Нехай і за допомогою засобів і інструментів, які надають їй технології штучного інтелекту та нейронних мереж.

Література:

1. Directorate-General for Research and Innovation. Industry 5.0: Towards a sustainable, human-centric and resilient European industry. Brussels: European Commission, 2021. 48 p. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/industry-50-towards-sustainable-human-centric-and-resilient-european-industry_en
2. Harari Yu N. An Honest Conversation on AI and Humanity // World Economic Forum. Annual Meeting Davos, 2026. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QiT2yK-5-yg>
3. Mielkov Yu. AI Challenges and Humanist Foundations for the Transformation of Higher Education // Artificial Intelligence. 2024, Iss. 4(101), P. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.15407/jai2024.04.081>
4. Саух П. Ю., Саух І. В. «Суспільство 5.0». Архітектура освіти в умовах П'ятої промислової революції: виклики та перспективи // Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2023, Вип. 5(2), С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5223>

Yurii Mielkov . Higher education for the future: generative AI and open human competencies

The report is dedicated to the philosophical vision of higher education development strategies for the future in accordance with the ideas of the Fifth Industrial Revolution, which acts as a kind of humanistic addition to the current Fourth (“Industry 4.0”). In particular, the emphasis is made on a conscious and responsible attitude towards AI-based technologies and on the formation of human competencies associated with open forms of activity.

Keywords: higher education, artificial intelligence, openness, Fifth industrial revolution